

Тарых сабагынан
баалоонун
критерийлери

3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары

Билим берүүнүн сапатына баа берүү окуучунун билим алуудагы жетишкендиктеринин, билим берүү программаларынын, билим берүү процессинин касиеттеринин жана билим берүү уюмдарында мамлекеттик билим берүү стандарттарынын ресурстар камсыз кылынышын жана билимдин сапатынын ченемдик-укуктук актыларда белгиленген башка талаптарга шайкеш келишин аныктоо максатында жүргүзүлөт.

1. Окуучулардын жеке билимдик жетишкендиктерин жана прогрессин өлчөө үчүн баа берүүнүн диагностук, форматтык жана жыйынтык сыяктуу үч түрү колдонулат.

2. Диагностук баа берүү окуучунун прогрессине баа берүү үчүн колдонулат – окуу жылынын ичинде мугалим окуучулардын компетенттүүлүгүнүн калыптанышынын баштапкы деңгээлин жетишилген натыйжалар менен салыштырууну жүргүзөт. Диагностук баа берүүнүн натыйжалары сыпаттама түрүндө катталат, алар жалпыланат жана мугалим үчүн окутуу милдеттерин жана окуучулар үчүн окуу милдеттерин коюу жолу менен окуу процессине түзөтүүлөрдү киргизүү жана өркүндөтүү үчүн негиз болуп, кызмат кылат.

3. Форматтык баа берүү материалды өздөштүрүшүнүн жекече өзгөчөлүктөрүн (ишти аткаруу темпи, теманы өздөштүрүү ыкмалары ж.б.) эске алуу менен окуучунун прогрессин аныктоо, ошондой эле ийгиликтерге жетишүү үчүн рекомендацияларды иштеп чыгуу максатында колдонулат. Мугалим форматтык баа берүүнү окутууну өз убагында коррекциялоо, пландаштырууга өзгөртүүлөрдү киргизүү, ал эми окуучулар – алар аткарган иштин сапатын жакшыртуу үчүн пайдаланат. Окуучунун прогресси окуучу аткарган конкреттүү иштин негизинде билим берүү чөйрөсүнүн алкагында окутуу максаттарында түптөлгөн белгилүү натыйжаларга жетишүү катары аныкталат. Журналга белги коюу менен мугалим окуучунун жекече прогрессине көз салууну белгилейт.

4. Суммативдик баа берүү окутуунун ар бир баскычы үчүн пландаштырылган натыйжаларга окуучунун жетишүү даражасын аныктоо үчүн жардам берет жана учурдагы, аралык жана жыйынтыктоочу баа берүүдөн келип чыгат.

5. Жекече аткарылган милдеттерге учурдагы баа берүү баа берүү ченемдерине (туура чечимдердин саны, жол берилген каталыктардын саны, тариздөө эрежелерин жолдоо ж.б.) жана мугалими жана/же окуучунун өзү берген айрым иштерди аткаруу критерийлерине жараша жүргүзүлөт. Мугалим окуу материалдарын өздөштүрүүдө окуучунун жекече өзгөчөлүктөрүнө учурдагы баа берүүнү жүргүзөт.

6. Орто аралык баа берүү предметтик стандартта аныкталган иштин түрлөрүнүн негизинде жүргүзүлөт: жазуу жүзүндөгү иштер/булактары менен иштер; оозеки жооп/бет ачар; долбоор, изилдөө иштери, иштин өзгөчөлүү түрлөрү; портфолио (жетишкендиктердин папкасы) ж.б. Иштин бардык түрлөрү баа берүү критерийлеринин негизинде бааланат, милдеттүү болуп саналат жана мугалим тарабынан баа берүү планын иштеп чыгууда алдын-ала пландаштырылат.

7. Жыйынтык баа берүү мектептин календарына (чейрек, жарым жылдык, окуу жылы) ылайык жүргүзүлөт жана колдонуудагы ченемдерге жана баа берүүнүн иштеп чыккан критерийлерине ылайык жазуу жүзүндө аткарылат. Милдеттүү иштердин түрлөрүнүн саны жана алардын жыйынтыктоочу баа берүүдөгү салыштырма салмагы окутуунун баскычтарын жана предметтердин өзгөчөлүгүн эске алуу менен предметтик

стандарттар боюнча аныкталат. Иштердин формаларынын ар түрдүүлүгүн мугалим окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аныктайт.

8. 5-9-класстарда баа берүү окуучунун ички туюмуна дем берүү, өзүнө-өзү баа берүү, өзүнө-өзү талдоо жана өз ара баа берүү, өз ишине жана башка окуучулардын ишине сын көз менен баа берүү жөндөмүн калыптандырууга багытталган. Ушул максатта белгилер, ошондой эле сапаттык жана сыпаттоо ыкмалары колдонулат.

9. Баа берүү максаттарына жетишүү үчүн негизги жана жогорку мектептин мугалими:

- 1) бааны окутуунун натыйжасына жетишүү даражасынын көрсөткүчү катары карайт;
- 2) натыйжаларга жетишүүгө жана инсандык өнүгүшүнө тиешелүү окуучунун прогрессине көз салат;
- 3) сапаттык жана сандык баа берүүнүн (окуучунун портфолиосу, байкоо жүргүзүү, тесттер, контролдук иштер ж.б.) ар кандай формаларын (жеке жана топтук, оозеки жана жазуу жүзүндө ж.б.), усулдарды, ыкмаларды жана аспаптарды пайдаланат;
- 4) маселени биргелешип чечүү үчүн окуучунун прогресси жана окутуу процессиндеги кыйынчылыктар жөнүндө ата-энелерге маалымдайт;
- 5) ким, качан жана кайда, ага баа бергендигине карабастан окуучуларга коюлган талаптардын биримдигин камсыз кылат.

Баалоо окуу-тарбия процессинин маанилүү этабы, окуучу, мугалим жана жалпы эле тарбиялоо процесси тууралуу маалымат алууга багытталган дидактикалык аракеттердин комплекси болуп саналат. Баа окуучулардын алган билимдерин жана ээ болгон компетенцияларын, окуучулардын иштеринин натыйжалуулугун жана колдонулуп жаткан дидактикалык стратегиялардын тууралыгын аныктоого мүмкүнчүлүк берет.

Баалоо – бул билим берүү процессине интеграцияланган комплекстүү дидактикалык метод, ал өткөрүү мөөнөтүнө жараша: биринчи, күндөлүк жана жыйынтыктоочу болушу мүмкүн.

Натыйжалуу окутууга багытталган баалоо системасы төмөндөгүлөргө мүмкүнчүлүк түзөт:

- окуучуларга предметти окуп-үйрөнүүдө канчалык ийгиликке, мугалимге коюлган максатына жетишкендиги тууралуу маалымат берип, кайтарым байланышты жүзөгө ашырат;
- аны жазалоо эмес, кызыктыруу формасында колдонуу;
- окуу ишмердигин стимулдаштыруу;
- анын жардамы менен окуучулардын бир аз да болсо алга жылуусун белгилөө;
- өзүн-өзү баалоонун калыптанышына жана өнүгүшүнө көмөктөшүү.

Бардык окуучулардын активдүүлүгүнө жана потенциалына карабастан камтылгандыгы баалоонун маанилүү шарты. Баа окуучулардын таанып-билүү жана изилдөөчүлүк ишмердигин стимулдаштырууга, кыйла жогорку натыйжаларга жетишүү перспективасын ачууга тийиш. Баалоо аркылуу мугалим окутуу процессинде окуучу кездеше турган проблеманы, кыйынчылыктарды айкындоого тийиш. Баалоонун натыйжасында чыгарылган тыянак, мугалимге конкреттүү кырдаалда иштөө методдорун жана формаларын колдонуунун натыйжалуулугу тууралуу зарыл маалымат берет.

Баалоо төмөнкү этаптарды өзүнө камтыйт:

1. Максатты пландаштыруу, коюу, критерийлерди жана баалоо шкаласын аныктоо.

2. Иштелип чыккан критерийдин негизинде окутуунун натыйжаларын баалоо жана түшүндүрмө берүү.

3. Баалоонун негизинде корутунду чыгаруу.

4. Жүргүзүлгөн баалоонун негизинде практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Окуучуларды баалоонун принциптери жана критерийлери билим берүүнүн максаттары жана милдеттери менен шартталган. Негизги максаттарды жүзөгө ашыруу үчүн мугалим окуу стандарттарын колдонот жана анын базасында баалоонун критерийлерин жана формаларын иштеп чыгат.

Мугалим натыйжаларды баалоонун оозеки, жазуу жана практикалык формаларын колдонууга тийиш. Окуучулардын билимин текшерүүнүн төмөндөгүдөй формалары жана методдору каралат:

- суроолорго жооп;
- айтып берүүнүн түрлөрү;
- тарыхый инсандарга мүнөздөмө берүү;
- жеке жана топтук долбоор;
- контурдук карта менен иштөө;
- тестирлөө.

Мында жооптордун тууралыгы гана бааланбастан, билимдердин жана компетенциялардын системасы, жооп берүүчүнүн эрудициясы, предметке мамилеси бааланат.

Адам жана коом
сабагынан баалоонун
критерийлери

Оозеки жоопко коюлуучу баалардын ченемдери:

- «2» деген баа – жооптон окуучу окуу материалынын мазмунун түшүнбөгөнү же мугалимдин жетелеме суроолорунан кийин оңдой албаган олуттуу каталарды кетиргени байкалат.
- «3» деген баа – жооп толук, бирок олуттуу ката кетирилген же жооп толук эмес, байланышсыз.
- «4» деген баа – окуп-үйрөнгөн теориялардын негизинде жооп толук жана туура; материал белгилүү бир логикалык удаалаштыкта берилген, ошол эле учурда мугалимдин талабы менен оңдолгон 2-3 анча олуттуу эмес ката кетирилген.
- «5» деген баа – окуп-үйрөнгөн теориялардын негизинде жооп толук жана туура; материал белгилүү бир логикалык удаалаштыкта, адабий тил менен берилген; өз алдынча жооп.

2. Жазуу түрүндөгү жооп

Жазуу түрүндөгү жоопту баалоонун критерийлери:

Жазуу түрүндөгү жоопту баалоодо төмөнкү элементтерди бөлүп көрсөтүүгө болот:

- проблеманы ачып берүүдө өз көз карашын (позициясын; мамилесин) көрсөтүү;
- проблеманы теориялык деңгээлде ачып берүү (негиздөөлөр менен байланышта) же жоопто терминдер менен түшүнүктөрдү пайдаланбастан;
- коомдук турмуштун фактыларына же өз тажрыйбасына таянуу менен өз позициясын аргументтөө.

Жазуу жүзүндөгү жоопко коюлуучу баалардын ченемдери:

- «2» деген баа проблема ачылып берилбесе же тапшырманын контекстиндеги эмес маалымат (коомдук турмуштун же өз тажрыйбасынын фактылары) берилсе коюлат.
- «3» деген баа көтөрүлгөн проблема боюнча өздүк позициясы аргументтөөсүз тиричилик деңгээлинде берилсе коюлат.
- «4» деген баа проблеманы ачып берүүдө өз көз карашы (позициясы, мамилеси) көрсөтүлсө коюлат. Проблема терминдерди жана түшүнүктөрдү формалдуу колдонуу менен ачылган. Коомдук турмуштун фактыларына же өздүк социалдык тажрыйбасына таянуу менен өз пикирин аргументтеген.
- «5» деген баа проблеманы ачып берүүдө өз көз карашы (позициясы, мамилеси) көрсөтүлсө коюлат. Проблема теориялык деңгээлде, негиздөөлөр менен байланышта, контекстте терминдерди жана түшүнүктөрдү корректүү колдонуу менен ачылган. Коомдук турмуштун фактыларына же өздүк социалдык тажрыйбасына таянуу менен өз пикирин аргументтеген.

3. Практикалык иш

Баалоонун критерийлери:

Практикалык ишти баалоодо төмөндөгү элементтерди бөлүп көрсөтүү керек:

а) иште зарыл болгон ырааттуулукту сактоо;

б) окуучулар ишти аткаруу үчүн зарыл болгон билимдердин булактарын өз алдынча тандап алышат;

в) практикалык иштерди аткаруу үчүн зарыл болгон теориялык билимдерди, практикалык

– «2» деген баа окуучу ишти аткарууга даяр болбосо коюлат. Алынган натыйжалар туура бүтүмдөрдү жасоого шарт түзө албайт жана коюлган максатка туура келбейт. Теориялык материалды начар билери жана керектүү билгичтиктердин жоктугу көрүнөт. Окуучу начар даярдандыктан, мугалимдин жана башка окуучулардын жетекчилиги менен көмөгү натыйжа бербейт.

– «3» деген баа практикалык иш мугалимдин же жакшы даярданган жана бул ишти «эң жакшы» аткарган окуучулардын жардамы менен аткарылса коюлат. Ишти аткарууга көп убакыт жумшалат (толук бүткөрүү үчүн ишти үйгө берүүгө болот). Окуучулар теориялык материалды билерин көрсөтөт, бирок өз алдынча иштөөдө кыйналат.

– «4» деген баа практикалык иш же өз алдынча иш окуучу тарабынан толук көлөмдө жана өз алдынча аткарылса, коюлат. Аткаруунун зарыл болгон ыраатынан четтөөлөр байкалат, бирок алар жыйынтыктын тууралыгына таасир тийгизе албайт (айрым аймактарды же өлкөлөрдү мүнөздөөдө типтүү пландын пункттарын алмаштыруу ж.б.). Окуучулар мугалим көрсөткөн билим булактарын колдонот. Иш окуучунун теориялык негизги материалды билерин, ишти өз алдынча аткаруу үчүн зарыл болгон билгичтиктерге ээ болгонун көрсөтөт. Иштин жыйынтыктарын берүүдө так эместиктер жана этибарсыздыктар болушу мүмкүн.

– «5» деген баа иш толук көлөмдө тисшлеүү ырааттуулукту сактоо менен аткарылса, коюлат. Окуучулар толугу менен өз алдынча иштешет: ишти аткаруу үчүн зарыл болгон булактарды тандап алышат, практикалык ишти аткарууга керектүү теориялык билимдерин жана практикалык билгичтиктери менен көндүмдөрүн көрсөтүшөт.

Талдоо

Баалоонун эң негизги этабы болуп алынган натыйжаларды балоо эсептелет. Окуу процессинде мугалим ар бир өткөрүлгөн ишке талдоо бериши керек. Талдоонун жыйынтыгы боюнча мугалим:

1. Окуучулар менен кери байланышты түзүүсү жана каталардын үстүндө иштөөнү сунуш кылуусу;

2. Өзүнүн ишмердүүлүгүнө өзгөртүүлөрдү киргизүүсү, мисалы:

– окуучулар кыйналган темаларды өдөштүрүүнү улантуу;

– окуучулардын түшүнүүсүн жакшыртуу үчүн кошумча убакыт бөлүү;

3. Окутуу методикасын көңүл бурусу, оңдоолорду киргизүүсү;

4. Календардык-тематикалык пландоону коррекциялоосу керек.

III. ОКУУ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУ ФОРМАЛАРЫ ЖАНА БААЛОО

3.1. Кыргыз тилин окутуу процессин уюштуруу формалары

Эне тилин окутууга карата коммуникативдик ишмердүүлүк мамиле интерактивдүү окутуудагы окуучулардын тынымсыз өз ара баарлашуулары, карым-катнаш жасоо менен пикир алышуулары аркылуу ишке ашырылат. Бул багытта окутуу ишин уюштуруу үчүн атайын зарыл шарттарды түзүү зарыл. Мындай учурда окуучулар өзүн-өзү, коомду жана дегеле дүйнөнү таанып билүү менен турмушка карата болгон туура көз караштары калыптанат жана предметтик, түйүндүү компетенттүүлүктөргө ээ болушат. Интерактивдик окутууда көп жактуу коммуникативдүүлүк, жагымдуу психологиялык кырдаал, окуп-үйрөнүүгө атайын ыңгайлуу педагогикалык шарттар түзүлөт.

Интерактивдүү окутууга өз алдынча иштөө, жуп менен иштөө, топ менен иштөө, талкуулар, презентациялар кирет. Интерактивдүү окутуунун артыкчылыктары:

- окуучулар өздөрүн эркин сезип, "туура эмес жооп берип алам" деген коркунучтан алыс болуп, активдүүлүктөрү артат;
- ар бир окуучу өзүнүн жөндөмүн, шыгын, билимин көрсөтүүгө далалаттанат;
- жуп менен, топ менен иштегенге машыгышат;
- мугалим менен, бири-бири менен тыгыз карым-катнашта пикир алышуу ашат;
- окуучунун сынчыл ой жүгүртүүсү калыптанат;
- тапшырманы аткарууда бири-биринин тажрыйбаларын пайдаланууга, жаңы идеяларды жаратууга шарт түзүлөт;
- мугалим фасилитатор катары багыт берип, окуучу менен достук мамиледе болот.

Байкоо жана салыштыруу методу. Байкоо жана салыштыруу методу окуучулардын кептик, тилдик, маданият таануучулук ошондой эле, маалыматтык жана социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга багытталат.

Биргелешип окутуу. Бул метод окуучуларга өз ара бири-бири менен маалымат алышып, баарлашууга, коюлган милдеттерди чечүү үчүн жамаатта, командада, топто өз ара мамилелешүүнүн ыкмаларына, өзүнүн көз карашын далилдей алуу менен талкууга катыша билүү маданиятына ээ болот. Алар кептик, социалдык-коммуникативдик жана өзүн өзү уюштуруу менен маселе чече билүүчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга багытталган. Буга акыл чабуулу (мээге чабуул), жупта, кичи топто иштөө, мозаика, ар кыл талкуулардын түрлөрү ж.б. кирет.

Акыл чабуулу – бул кеңири колдонулган интерактивдик ыкмалардын бири. Мында темага байланыштуу ойго келген идеялардын бардыгын, сыңалбастан иштелип чыгат. Акыл чабуулунда окуучулар эркин, ишкер абалда чыгармачылык менен жаңы идеяларды жарата алышат. Интеллектуалдык жактан өнүгүшөт.

Маалыматты түшүнүп окуу көндүмүн өнүктүрүүчү методдор.

Бул методдор текст менен иштөө үчүн жаңы ыкмаларды колдонууну көздөйт, бардык окуучуларды окуу процессине тартууга, өтүлүп жаткан темага кызыгууну жаратууга, ой жүгүртүү ишмердигин активдештирүүгө жардам берет. Аларга ИНСЕРТ, эки бөлүктүү күндөлүк, жуптарда окуу жана биргелешип корутунду чыгаруу, чаташкан логикалык чынжырчалар ж.б. кирет.

Жазуу кебин өнүктүрүүчү методдор. Текстти жаратуучу ар кандай жумуштар окуучуларда түшүнүүнүн терең денгээлин пайда кылат, аларда байкоо жүргүзүүгө кылдаттык менен мамиле жасоо өнүгөт, өз пикирин, жазуу ишинин өзгөчө мүнөзүн жаратууга жардам берет, өз ойлоруна, тажрыйбасына урматтоо менен мамиле жасай башташат.

Аларга беш-он мүнөттүк эсселер, дил баяндын элементтери менен изложение жазуу, аргументтүү эсселер жана башкалар кирет.

Окуучулардын илимий-изилдөөчүлүк ишмердигин өнүктүрүүчү методдор. Эне тил сабактарында окуучуларды илимий-изилдөөчүлүк ишмердикке үйрөтүүгө төмөнкүлөрдү киргизсек болот: көйгөйдү коюу, көйгөйдү чечүүнүн жолдорун аныктоо, ишмердиктин жолдорун аныктоо, күтүлүүчү натыйжаны кыска жана так жазуу, жыйынтыктарды корсөтө билүү жана өзүн-өзү талдоо.

Педагогикалык практикада долбоор методу, документ булактарын изилдөө, илимий жактан маанилүү материалдарды издөө жана топтоо, интервью, портфолио, концепция картасы ж.б. колдонуу ийгиликти жаратып жатат.

3.2. Окуучулардын окуу ишмердүүлүктө рүн баалоонун критерийлери

1. Окуучулардын оозеки жоопторун баалоонун жалпы чен-өлчөмдөрү

Окуучу менен мугалимдин ортосундагы байланыштын эң көп колдонулган формаларынын бири – мугалимдин суроо-тапшырмаларына окуучунун оозеки жооп бериши. Жооптун тууралыгы белгилүү өлчөмдө суроо-тапшырмалардын түшүнүктүү, так берилишине байланыштуу да болот жана убакыт үнөмдөлөт.

Оозеки жоопторду баалоодо төмөнкүлөрдү эске алуу керек: окуучунун аныктаманын маңызын, тексттин кебин түшүнүүсү, алардын негизги маанисин, мазмунун айтып бериши, айтылуучу ойго карата сөздөрдү тандап, билип, ыктуу колдонушу. Сүйлөм курулуштарынын тактыгы, анын айтылыш интонацияларынын тууралыгы, берген жоопторунда өз оюнун болушу, анын далилдүүлүгү; сүйлөө кебинин лексикалык байлыгы, ой жагынан ырааттуулугу.

Оозеки жооптордо беш «5» деген баа төмөнкү учурларда коюлууга тийиш: мугалимдин суроо-тапшырмаларына толук, канааттандырырлык жооп берсе; окуу китебин, мугалимдин түшүндүрүүсүн түздөн-түз ээрчибей, өз оюн кошумчалап, кебин адабий тилдин нормасында системалуу түрдө айтып берсе, айткан теориялык түшүнүктөрүн мисалдар менен айкаштырып далилдей алса;

«4» деген баа жогорудагы тапшырмаларды аткарууда анча-мынча так эместиктер кетирилсе, ал кетирилген так эместиктерди ондоо, ойго толуктоо иретинде берилген кошумча суроолорго толук, ойдогудай болбой, бирок жалпысынан негизги түшүнүгү бар экени билинип турса коюлат.

Мугалимдин суроосуна окуучу анча-мынча жооп берип, толук эмес түшүнүгүн көрсөтүп, теориялык маселелерди мисал менен далилдей албаса, кебинде өз оюн системалуу баяндай албай, сүйлөө кебинде эки-үч ката кетирсе «3» деген баа коюлат.

«2» деген баа окуучу материалды билбей, аныктамаларды туура айтып бере албай, маанисин бузуп, келтирген мисалы да дал келбей айтылган учурда коюлат.

Ал эми мугалимдин суроосу таптакыр жоопсуз калып, аны чечмелөөгө түшүнүгү жок болуп, аракетин көрүнсө «1» деген баа коюлат.

2. Окуучулардын жазуу иштерин баалоо

Мугалим окуучулардын жазуу иштерин баалоодо төмөнкүлөрдү эске алат: айтылган сөздөрдү туура кабылдап, теориясы менен айкалыштырып, орфографиялык эрежелерге ылайык туура жаза билүүсү окуучунун ар түрдүү дилбаян, баяндама жумуштарына өзүнүн түшүнүгү ой жүгүртүүсүн системалуу түрдө жаза билүү деңгээли; жазууда орфографиялык, пунктуациялы жана стилистикалык эрежелердин сакталышы; окулган текст боюнча план түзүп, реферат, доклад жаза билүүсү, иш кагаздарын өз эрежеси, талаптары боюнча жазуусу ж.б.

Жат жазууларга коюлуучу бирдиктүү талаптар жана баалардын чен-өлчөмдөрү

Жат жазуу – окуучулардын орфографиялык, пунктуациялык сабаттуулугун текшерүүнүн эң негизги формаларынын бири.

Ал үчүн өтүлгөн темаларга карата текст туура тандалып, окуучулар үчүн түшүнүктүү болушу керек. жат жазуунун текстинде учураган айрым түшүнүксүз, өтүлө элек эрежелерге ылайык жазылуучу сөздөрдү мугалим доскага жазып бериши керек. бирок мындай сөздөр жалпы тексттин көлөмүнүн бештен бир бөлүгүнөн ашпоого тийиш.

Ар бир жат жазууда белгилүү максат болот. Ал өтүлгөн материалдын кандайча өздөштүрүлүп жаткандыгынан кабар берип, теориялык билимди иш жүзүндө колдоно билүүгө үйрөтүүсү керек.

Текшерүү жат жазуусунун текстинин көлөмү:

5-класска 90-100 сөз, 6-класска 100-110 сөз, 7-класска 110-120 сөз, 8-класска 120-150 сөз, 9-класска 150-170 сөздөн турган тексттер алынат.

Жат жазуунун каталары төмөндөгүдөй учурларда эсептелинбейт:

- өтүлө элек эрежелерден кетирилген каталар;
- сөздүн жазылышын билип туруп, тамгаларды байкабай (механикалык түрдө) алмаштырып же айрым тыбыштар түшүп калган учурда (мисалы: «кызмат» дегендин ордуна «кызма» деп, «түшүм» дегендин ордуна «түшм» болуп жазылса)
- орфографиялык эрежелерди такталбай эки түрдүү жазылып келе жаткан сөздөр (мисалы: «дубана» - «думана», «насыят» - «насаат»)
- жазма тамгалардын басма түрүндө жазылып калган учурлары. Бир сөз же сөздүн бир мүчөсү түшүрүлүп жазылып, же алмаштырылып калып, ошол сүйлөм ой жагынан, стилдик байланышы жагынан бузулбаса (мисалы: айылдык кишилер – айыл кишилери, атчан кишилер – атчандар – атчан адамдар ж.б.)

Баа коюуда мугалим катанын одоно же одоно эместигине карата мамиле кылат. Одоно эмес ката окуучунун сабатын текшерүүдө чечүүчү мааниге ээ болбойт. Ошондуктан андай каталардын эки-үчөөнү бир ката катары эске алуу керек. Одоно эмес каталарга төмөнкүлөрдү кошууга болот:

- сөздөрдү ташымалдоодо сөз туура ташымалданып, ташымал белгисинин коюлбай, же белгинин эки жакка тең коюлушу;
- интонацияга байланыштуу тыныш белгинин алмаштырылып коюлушу (мисалы сүйлөмдүн баш жагында сырдык сөздөн кийин үтүрдүн ордуна илеп белгисинин коюлуп калышы ж.б.);
- окуучу жазылышын билип туруп, бир сөздү бирде туура, бирде ката жазса;
- бир эле сөздөн ар кайсы жерде бирдей ката кетирсе, бир эле ката деп эсептелинет;

Жазуу жумушунун тазалык деңгээлине; оңдоолордун көп, аздыгына карата мугалимге бир бааны төмөндөтүп коюуга мүмкүндүк берилет. Айрыкча, булганыч жазылган жана үчтөн ашык оңдоосу бар иштерге «5» деген бааны ыйгарууга болбойт.

Мугалим өзгөчө көңүл бура турган орфограмма жана пиктограммалар текстте төмөндөгүдөй сандардын айланасында болууга тийиш:

5-класста 10-12 ар түрдүү орфограмма, 2-3 пунктограмма, 6-класста 14-16 ар түрдүү орфограмма, 4-5 пунктограмма, 7-класста 16-18 ар түрдүү орфограмма, 6-7 пунктограмма, 8-класста 18-20 ар түрдүү орфограмма, 10-12 пунктограмма.

Жат жазуу текстинде атайын өтүлгөн эрежелерге ылайык 5-класста 4-5, 6-7-класста 5-7, 7-9-класста 8-10, 10-11-класста 10-12 жазылышы татаал сөздөр сөзсүз түрдө аралашууга тийиш. Ошондой эле текшерүү жат жазуусунда 5-класста 2-3, 6-7-класстарда 3-4, 8-9-класстарда 4-5 татаал сүйлөмдөр болушу керек.

Жат жазууларда орфографиялык, пунктуациялык каталар, жазуунун техникалык эрежелери, иштин тазалыгы эске алынып бир гана баа коюлат. Эгерде, айрым учурларда, жат жазууга кошумча иштер тапшырма катары кошо берилсе, экөөнө эки башка баа коюу талап кылынат.

Жат жазууга баа коюуда мугалим төмөнкүдөй чен-өлчөмдөрдү жетекчиликке алат:

«5» деген баа катасыз жазылган, бир орфографиялык же бир пунктуациялык катадан ашпаган, үчтөн ашык оңдоолор болбогон иштерге коюлат.

«4» деген баа каталардын жалпы саны төрттөн ашпаган (эки орфографиялык, эки пунктуациялык же төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык) жат жазууларга коюлат.

«3» деген баа төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык же үч орфографиялык, беш пунктуациялык катасы жок туруп жети ката жиберилген иштерге коюлат.

«2» деген баа «3» коюлуучу иштин чегинен ашкан, жети орфографиялык, жети пунктуациялык; же алты орфографиялык, сегиз пунктуациялык же сегиз орфографиялык, алты пунктуациялык ката кетирген иштерге коюлат.

Сөздүк жат жазууларында: 5-класс үчүн 10-20 сөз, 6-класс үчүн 15-25 сөз, 7-класс үчүн 25-30 сөз, 8-класс үчүн 20-35 сөз, 9-класс үчүн 20-40 сөздөн турган текст алуу жагы белгиленет.

Сөздүк жат жазууларда: «5» деген баа катасы жок, «4» деген баа бир эки катасы бар, «3» деген баа үч-төрт ката кетирген, «2» деген баа төрт-беш катасы бар, «1» деген баа 7ден ашык ката кетирилген иштерге коюлат.

Кыргыз тилинен окуучулардын баяндамасын баалоо

Баяндаманы баалоонун чен-өлчөмдөрү

Жазуу түрүндөгү кеңири баяндамага сөздүн белгилүү өлчөмдөгү саны сакталган байланыштуу тексттен үзүндү алынат. Текст 5-класс үчүн 100-150 сөз, 6-класс үчүн 150-200 сөз, 7-класс үчүн 200-250 сөз, 8-класс үчүн 250-350 сөз, 9-класс үчүн 350-450 сөздүн айланасында берилет.

Баяндаманы баалоодо мугалим төмөнкүлөрдү эске алууга тийиш: баяндаманын аткарылыш максатына, анын түрлөрүнө (кыска, кеңири, тандалмалуу, кошумча, тапшырма берилүү менен жазылуучу ж.б.) карата окуучунун ишти аткаруусу; окуучуну тексттин мазмунун түшүнүп кабылдоосу; ошого байланыштуу тексттеги окуянын баяндалыш системасы; окуучунун план түзө билиши, ага жооп бериши; окуучунун индивидуалдуу кеби менен тексттин кебинин ортосундагы байланышы жана андагы чыгармачылыгынын көрүнүшү; иштин грамматикалык жана стилистикалык жактан аткарылыш деңгээли, ой-туюмунун жыйынтыктуулугу.

Баяндамада эки баа коюлат. Баяндама тил сабагында болсо, эки баасы тең кыргыз тилге коюлат. Ал эми адабият сабагында жаздырылса, биринчи баа адабиятка тиешелүү болуп, экинчи баада орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулук эске алынып, кыргыз тилине таандык болот. *Биринчи бааны* коюуда төмөнкүдөй бирдиктүү талап жетекчиликке алынат:

Биринчи баа иштин мазмунунда темага жооп берүүсүнө, сөз байлыгына, сөз каражаттарын ыгы менен колдонуусуна, башкы ойду ача билүүсүнө, талапка карата текстти кеңири же кыскача баяндай алуусуна, чыгармачылык мүнөздөгү кошумча тапшырмаларды аткарыш деңгээлине коюлат. Баяндамада экинчи бааны окуучунун орфографиялык жана пунктуациялык сабатын эске алуу менен, жат жазуунун чен-өлчөмдөрү боюнча балоо зарыл.

9-классты аяктап жатканда жазуу түрүндөгү баяндамага байланыштуу тексттен үзүндү алынып, дил баяндын элементтери камтылган баяндама жаздырылат. Окуучулар берилген текстти кеңири же кыска баяндоо менен чыгармачылык тапшырманы аткаруусу зарыл. Баяндаманы жаздыруунун алдында *киришүү аңгемеси* өткөрүлөт. Анын максаты – текстти кабыл алууга даярдоо менен баяндама жазууга карата окуучулардын кызыгуусун пайда кылуу. Бул аңгемелешүүдө мугалим тексттин автору, окуя болуп өткөн тарыхый кырдаал тууралуу кыскача түшүнүк айтат. Айрым учурда тексттин темасы, идеясы, проблемалары, түшүнүксүз сөздөр, терминдер чечмеленет.

Баяндаманы жазууда *текст эки жолу окулат. Биринчи жолку окууда* окуучулар тексттин мазмунун, негизги оюн түшүнүү менен теманы аныктап, микротемалардын ырааттуулугун эстеп калуулары керек. Окуучулар жумушчу дептерине айрымдарын жазуу менен *план түзүүгө* үлгүрүшү мүмкүн. *Он беш минут өткөндөн кийин* текст *экинчи ирет окулат* да андан соң баяндама жазыла баштайт. Текстти экинчи жолу уккандан кийин окуучулар өздөрүнүн пландарын иреттеп, айрым даталарды, фамилияларды такташат. Панда автордун стилин чагылдырган түйүндүү сөздөр, сөз айкаштары берилет. Баяндама жазууда сөзсүз түрдө эле окуучулардын өз сөздөрү менен гана жазууну талап кылуу да зарыл эмес. Окуучунун тексттегидей эле баяндаганы оң. Татаал тексттерди угууда окуучулар үчүн кыйын деп эсептелинген айрым эпизоддорду белгилөө менен кыскача конспектилөөгө мүмкүндүк түзүлөт. Татаал деп эсептелинген аттарды, каармандардын фамилияларын, тарыхый окуялардын аталыштарын, географиялык аттарды мугалим доскага жазып коюусу зарыл. Баяндама жазууда ар кыл типтеги сөздүктөр менен пайдаланууга уруксат берилет. Текстти баяндоо менен бирге эле *дилбаяндын элементтери катышкан чыгармачылык иштер да аткарылат*. Сунуш кылынган ар кыл варианттагы тексттин ар биринин аяк жагында чыгармачылык багыттагы суроо-тапшырмалар орун алган. Алардын ичинен тандалып алынган тексттин суроо-тапшырмасын мугалим доскага жазып коёт. Чыгармачылык тапшырмаларды аткарууда окуучу текстке карата өзүнүн жекече ой жүгүртүүсүн 120-180 сөз көлөмүндө кошумчалоосу талап кылынат.

Баяндаманы баалоодо мугалим төмөнкүлөрдү эске алууга тийиш:

- баяндаманын аткарылыш максатына, анын түрлөрүнө карата окуучунун ишти аткаруусу;
- окуучунун тексттин мазмунун түшүнүп кабылдоосу;
- тексттеги окуянын ырааттуу баяндалыш системасы;
- окуучунун план түзө билиши, ага жооп берүүсү;
- окуучунун жекече кеби менен тексттин кебинин ортосундагы байланышы жана андагы чыгармачылыгынын көрүнүшү;
- иштин грамматикалык жана стилистикалык жактан аткарылыш деңгээли, ойтуюмунун жыйынтыктуулугу.

Баяндаманы баалоодо окуучулардын адабият сабагынан алган адабий-теориялык билим деңгээлдери, түшүнүктөрү, тексттин мазмунун өздөштүрө билүүсү, иштин мазмунунун темага жооп берүүсү, сөз байлыгын, сөз каражаттарын ыгы менен колдонуусу, башкы ойду ача билүүсү, талапка карата текстти кеңири же кыскача баяндай алуусу, чыгармачылык мүнөздөгү кошумча тапшырмаларды аткарыш деңгээли, орфографиялык, пунктуациялык жана грамматикалык сабаттуулуктары бааланат.

Баяндаманы баалоонун чен-өлчөмдөрү

Баасы	Мазмуну, сөз байлыгы жана тил каражаттары	Сабаттуулугу
«5»	<ul style="list-style-type: none"> - тексттин мазмуну толук ачылып, окуучунун чыгармачылыгы абдан жакшы билинсе; - баяндаманын мазмуну темага толук дал келсе; - фактылык каталары жок болсо; - берилген тексттин 75% сакталса; - иштин мазмуну ырааттуу, логикалуу баяндалса; - иш өзүнүн лексикалык сөз байлыгынын молдугу, сөздөрдү так, туура колдонсо; синтаксистик конструкциялардын ар түрдүүлүгү менен айырмаланса; - текст көркөмдүүлүгү жана стилдик 	<ul style="list-style-type: none"> - катасыз жазылса; - бир орфографиялык же бир пунктуациялык катадан ашпаса; - үчтөн ашык оңдоолор болбогон иштер.

	бирдиктүүлүгү жагынан айырмаланса; - мазмунунан бир гана так эместик кездешсе.	
«4»	<ul style="list-style-type: none"> - иштин мазмуну негизинен темага дал келсе; - анча мааниге ээ эмес темадан четтөө болсо; - иштин мазмуну негизинен жеткиликтүү бирок айрым бир фактылык так эместиктер кездешсе; - берилген тексттин 70% камтылса; - ой жүгүртүүсүн айрым бир учурда ырааттуу эмес баяндаса; - кептин лексикалык жана грамматикалык жактан курулушу жетишээрлик деңгээлде ар түрдүү болсо; - иштин стили бирдиктүүлүгү жана көркөмдүүлүгү жагынан айырмаланса; - мазмунунан 2 жана кептик жагынан 3-4 так эместиктер кездешсе. 	<ul style="list-style-type: none"> - каталардын жалпы саны төрттөн ашпаса; - эки орфографиялык, эки пунктуациялык же үч грамматикалык ката кетсе; - бир орфографиялык, үч пунктуациялык же үч грамматикалык ката кетсе; - төрт пунктуациялык, үч грамматикалык ката кетсе. - үч грамматикалык, эки орфографиялык ката кездешсе.
«3»	<ul style="list-style-type: none"> - темадан өтө көп четтөөлөр болсо; - иштин мазмуну негизинен жеткиликтүү бирок анда 3-4 фактылык каталар кездешсе; - иштин көлөмү берилген тексттин 70%инен азын түзсө; - ойду ырааттуу баяндоодон кемчиликтер кетсе; - лексикалык сөз байлыгы жарды, колдонгон синтаксистик конструкциялары бир түрдүү болсо; - сөздөрдү туура эмес колдонсо; - иштин стили бирдиктүү эмес, кептин көркөмдүүлүгү жетишсиз болсо; - иштин мазмунунан 4 так эместик жана 5 кептик кемчиликтер кетсе. 	<ul style="list-style-type: none"> - беш-жети пунктуациялык же бир орфографиялык, төрт-жети пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетсе; - эки орфографиялык, үч-алты пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетсе; - үч орфографиялык, беш пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетсе; - төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетирилген иштер.
«2»	<ul style="list-style-type: none"> - иш берилген темага дал келбесе; - көптөгөн фактылык так эместиктер кездешип, баяндаманын көлөмү берилген тексттин 50% тинен кем болсо; - иштин бардык бөлүктөрүндө ойдун ырааттуулугу сакталбай, алардын ортосундагы байланыш бузулса; - баяндаманын тексти планга ылайык келбесе; - лексикасы өтө жарды, автордук образдуулуктар, кеп түрмөктөрү жокко эсе; - сөздөр туура эмес колдонулса; - иштин бөлүктөрүнүн ортосундагы байланыш жокко эсе; - иш бир типтүү, кыска сүйлөмдөр менен жазылса; - тексттин стилдик биримдиги бузулса; - ортосунда мазмуну ачылбай калган, сүйлөм курулуштары жана сүйлөм аралык байланышы абдан начар жазылган иштерге; - иштин мазмунунан 6 так эместик жана 7 кептик кемчиликтер кетирилсе. 	<ul style="list-style-type: none"> - жетиден ашык одоно орфографиялык ката кетирилсе; - сегизден ашык пунктуациялык ката кетирилсе; - бештен ашык грамматикалык каталар кетирилсе - «3» коюлуучу иштин чегинен ашкан иштер.
«1»	Мазмуну такыр туура эмес берилген же	Каталардын саны «2» деген

берилбей калган, кеби түшүнүксүз, ою иретсиз жазылган иштерге коюлат.	баанын нормасынан ашып, жетиден ашык орфографиялык, пунктуациялык жана грамматикалык каталар кетирилсе.
---	---

Тестти баалоо

Тесттик тапшырманы аткарууну баалоодо төмөнкүдөй өлчөгүч (шкала) колдонулат

Баллдар	Тапшырманы аткаруу деңгээли
1	“2” баллдан да аз
2	Сунушталган тапшырманын 20% аткарылган
3	Сунушталган тапшырманын 30% аткарылган
4	Сунушталган тапшырманын 40% аткарылган
5	Сунушталган тапшырманын 50% аткарылган
6	Сунушталган тапшырманын 60% аткарылган
7	Сунушталган тапшырманын 70% аткарылган
8	Сунушталган тапшырманын 80% аткарылган
9	Сунушталган тапшырманын 90% аткарылган
10	Сунушталган тапшырманын баары аткарылган

Эскертүү: Эгер, окуучу тестти аткарбаса, анда “0” балл коюлат.

Жыйынтык бааны чыгаруу. Ар бир чейректин жана окуу жылынын акырында жыйынтык баа коюлат. Ал баарыга бирдей жана кыргыз тили боюнча окуучунун даярдыгынын бардык жактарын жалпылаштырылган түрдө: теориялык материалды өздөштүргөндүгүн, ыкмаларга, кептик өнүгүүлөргө ээ болгондугун, орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулугунун деңгээлин чагылдырып турат. Жыйынтык баа механикалык түрдө чыгарылбастан, окуучунун чыныгы билимдеринин фактылык көрсөткүчтөрүнүн негизинде коюлушу керек. Ал буга чейинки окуучунун күнүмдү жетишкендиктерин эске алуу менен жыйынтыкталат. Жыйынтык бааны коюуда окуучунун кептик, орфографиялык, пунктуациялык ыкмаларга ээ болуу деңгээлине басым жасалат. Эгер, окуучу жазуу иштеринен буга чейин начар болсо, сабаттуулугу боюнча жыйынтык баа да начар болушу мүмкүн. 9- класстарда дил баян жазууда мазмунунун баасы адабият сабагына, ал эми, сабаттуулугунун баасы кыргыз тили сабагынын журналына коюлат. Дил баян, жат жазуу, баяндамаларынын баасы журналга кайсы күнү жаздырылса, ошол күнгө так коюлуусу талап кылынат.